

ALFONSAS MOTUZAS

Vytauto Didžiojo universitetas

ROKIŠKIO KALVARIJŲ KRYŽIAUS KELIO PAMALDUMO PRAKTIKOS KILMĖ: VIETOS AR IŠ SVETUR ATKELIAVUSI TRADICIJA?

The Origin of the Devotion Practice
of the Rokiškis Calvaries Cross Way: A Local
or Borrowed Tradition?

SUMMARY

This paper analyzes the origin of the devotional practice of the Rokiškis Calvary Way of the Cross. It seeks to answer the question of whether the origin of the devotional practice is local or borrowed. The results of the research indicate that the Rokiškis devotion is a copy of the devotional practice of the Skapiškis Calvary 14 stations Way of the Cross. That conclusion reveals the love and respect that the counts of Tyzenhauzai family had for the Dominican Congregation. It also reveals that the devotion practice of the Calvary Way of the Cross is local and borrowed.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjama Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos kilmė. Siekiama atsakyti į klausimą, ar Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktika yra vietinė, ar iš svetur atkeliavusi tradicija. Tyrimo rezultatais pagrįstas darbo pradžioje iškeltas teiginys, kad Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos ištakos glūdi Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikoje, kuri buvo tęsiama ir išsaugota. Toji praktika atskleidžia grafų Tyzenhauzų giminės meilę ir pagarbą dominikonų vienuolijai bei jos kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo tradicijai. Tai rodo, kad ji yra ir vietos, ir atkeliavusi tradicija.

RAKTAŽODŽIAI: Rokiškis, kalvarijos, Kryžiaus kelias, kilmė.

KEY WORDS: Rokiškis, Calvary, Cross Way, origin.

IVADAS

Kalvarių Kryžiaus kelias – Kristaus ir Marijos kančiai pagerbti skirtos vietos, arba stotys („stacijos“), esančios atviroje erdvėje ar bažnyčių šventorių koplytėlėse su įtaisytais paveikslais, skulptūromis. Jų lankymas apvaikštant, apmąstant Kristaus ir Marijos kančią, kalbant tam tikras maldas, giedant giesmes, grojant muzikos instrumentais bei atliekant tam tikras apeigas – kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktika.

Remiantis anksčiau atliktais tyrimais, Lietuvoje XVII–XX a. sandūroje užfiksuota 15 įvairaus tipo kalvarių Kryžiaus

kelių pamaldumo praktikų vietų. Iš jų šiandien veikia 8. Tai Tytuvėnuose, Tveruose, Žemaičių Kalvarija ir jos kopija Mosėdyje, Vilniaus (Verkių) kalvarija ir jos kopija Vepriuose, Beržoro ir jos kopija Berčiūnuose. Neveikia Suvalkų Kalvarijoje, Vilniaus bernardinų, Paparčio ir Skapiškio dominikonų, Papilyje, Rokiškyje bei Varniuose (žr. 1 pav.).

Šiandien iš neveikiančių Lietuvoje kalvarių Kryžiaus kelių pamaldumo praktikų – Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelias ir jo pamaldumo praktika. Tai po miestelių pasklidusios Kryžiaus kelio kop-

1 pav. Kalvarių Kryžiaus keliai Lietuvoje

2 pav. Rokiškio kalvarių paskutinė Kryžiaus kelio koplyčia¹

lyčios. Jos yra Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios komplekso pamaldumo dalis (žr. 2 pav.).

Apie Rokiškio bažnyčios bei jos parapijos istoriją yra skelbta daug mokslo straipsnių, tačiau Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos ištakos tyrinėtos tik simboliškai.

Rokiškio miesto istorijai pažinti ypač reikšminga Algimanto Miškinio knyga *Rokiškio miesto istorinė urbanistinė raida* (iki 1969 m.). *Rokiškis. Miestas. Kraštas. Žmonės*².

Reikšmingas šaltinis dėl Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio tipologijos yra 2007 m. žurnale „Archiforma“ paskelbtas Mortos Baužienės straipsnis „Rokiškis. Žvilgsnis per arką į dvarą ir bažnyčią“³.

Per menotyros mokslų prizmę apie Rokiškio kalvarių koplyčių situaciją 2008 m. straipsnyje „Viešpaties Kančios kelio pamaldumo tradicija – XVIII–XIX a. Lietuvos kalvarijos“ trumpai kalba menotyrininkė Asta Giniūnienė⁴.

Apie Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio istoriją ir kultūrą ypač daug informa-

tyvios medžiagos 2010 m. pateikiama Onos Mackevičienės straipsnyje „Rokiškio Kalvarių Kryžiaus kelias“⁵.

Žodinėje tradicijoje perteikiamos trys Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos versijos. Pirmoji versija, kad tai grafo Reinholdo (dažnai vartojamas vardas ir Reinoldas) Tyzenhauzo atgailos ženklas už jo giminės (ypač Antano) padarytas negeroves; antroji – vietinės bendruomenės bei grafo Reinholdo Tyzenhauzo iniciatyva tęsti carinės valdžios nutrauktą kaimyninio Skapiškio kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos tradiciją, kurios mecenatu buvo giminaitis Ignotas Tyzenhauzas; trečioji – tai vieno iš pirmųjų kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos kulto Lietuvoje pradininkų – Vilniaus [Verkių] Tyzenhauzų giminės Lietuvoje dvasininko Jono Gotardo Tyzenhauzo įamžinimas.

Tad atskleisti šios pamaldumo praktikos ištakas ir būtų šio tyrimo tikslas. Norima atsakyti į klausimą, ar Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktika yra vietinė, ar atkeliavusi iš svetur? Atsakymas į šį klausimą praplėstų žinias apie kalvarių Kryžiaus kelių pamaldumo praktikas Lietuvoje.

Atliekant tyrimą naudotasi retrospekcijos, analizės ir sintezės metodais.

Atsakyti į išsikelimą straipsnio klausimą žinių pirmiausia teikia 1987 m. parašyta kun. Jurgio Kopeco (*Jerzy Kopeć*) studija *Droga Krzyżowa*⁶ ir 2003 m. straipsnio autoriaus monografija *Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*⁷.

Siekiant kuo išsamiau pristatyti Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos ištakas, teko pasitelkti Skapiškio kalvarių Kryžiaus keliui skirtus maldynus/giesmynus⁸, LTSR Tautų Draugystės ordino Valstybinės konservatorijos Klaipėdos humanitarinių mokslų fakulteto Liaudies muzikos katedros (dabar: Klaipėdos universiteto Menų fakulteto Liaudies muzikos katedros) ir Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto (VDU KTF) archyvų bei 2012 m. „Versmės“ leidyklos organizuotos Kupiškio rajone kraštotyros vasaros lauko ekspedicijos metu surinktus šaltinių duomenis.

Tad chronologiškai apžvelkime kalvarių Kryžiaus kelių pamaldumo praktikų Europoje ir Lietuvoje raidą, ieškodami Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos atspindžių.

ROKIŠKIO KALVARIJŲ KRYŽIAUS KELIO PAMALDUMO PRAKTIKA EUROPOS IR LIETUVOS ANALOGŲ CHRONOLOGINĖJE RAIDOJE

Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelias

Šiandien chronologiškai paskutinė Lietuvoje kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktika atsirado Rokiškyje. Šių Kryžiaus kelio stočių koplyčių statybos pradžia, kaip teigia kunigas Albertas

Talačka, parengęs Rokiškio bažnyčios istoriją, sietina su naujos Rokiškio bažnyčios statyba, kai už dalyvavimą 1863–1864 m. sukilime per baudžiamąsias caro žandarų operacijas sudegė senosios medinės bažnyčios pastatas. Žinoma, kad 1864 m. rokiškėnai meldėsi 1851 m. statytoje kapų koplyčioje, kuri netrukus

tapo viena Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio stočių. Į Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio steigimą įsirašė ir Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius, kuris kartu su Rokiškio grafu Reinholdu Tyzenhauzu 1866 m. gavo caro administracijos leidimą statyti naują bažnyčią, o kartu užbaigė ir 1864 m. pradėtą kalvarių Kryžiaus kelio statybą, kurios apvaikščiojimo praktika, anot istorikės Onos Mackevičienės, iki 1914 m. tikrai vyko. Ji tai patvirtina remdamasi Rokiškio bažnyčios archyve rastu 1914 m. vasario 22 d. architekto S. Levonevskio parengtu (nubraižytu) Rokiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio koplytėlių išdėstymo planu (org. План калварийских каплиц Рокишкского Римско-Католического костела, расположенных в окрестности м-ка Рокишки, Новоалександровского уезда, Ковенской губернии)⁹. Kad šios kalvarijos buvo apvaikštomos, liudija spausdintinė medžiaga, rodanti, jog Rokiškio Kalvarijos buvo apvaikštomos per Sekmines¹⁰. Rokiškyje gimę ir mokęsi kunigai Antanas Kietys ir Ignas Šiaučiūnas prisimena, kad iki Pirmojo pasaulinio karo po miestelių ir jo apylinkes iki paskutinės koplyčios Velniakalnyje per Sekmines būdavo apvaikštomos kalvarių Kryžiaus kelio stotys¹¹. Kunigas Stanislovas Kiškis, rengęs Vilniaus kalvarių Kryžiaus kelio apvaikščiojimo vadovėlį *Vilniaus kalvarijos*, prisimena, kad jam rengiant vadovėlį ir renkant medžiagą iš kunigų, kilusių nuo Rokiškio, jis gavo informacijos, jog Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio apvaikščiojimui buvo naudojamos Skapiškio dominikonų kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio maldos ir giesmės. Naudotas 1819 m. Skapiškio

dominikonų vienuolyno pijoro, kun. Lauryno Bartkevičiaus lietuvių ir lenkų kalbomis parengtas ir išleistas maldynas *Kiales krizaus pona Jezusa Chrystusa, arba Kalwarya staciju kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalaus, ir sielos žiames s. atpuskays, prie bažnicios kunigu dominikonu Skapiskios metose 1810*. įpradoditas. Vilniuj: drukarniej Kunigu bazylionu, 1819 (kartu ir lenkų k.: *Droga krzyza pana naszego Jezusa Chrystusa, czyli Kalwarya stacyi XIV. Na wzór Jeruzolimskiey, z domu Pilata, aż do grobu s. ze wszystkimiey caley ziemi s. od-pustami: przy kościele XX. Dominikanow Skopiskich, za wiedzą duchowney zwierzchności zapro zaprowadzona r. 1810* [autoriaus lenkiškai dedikuota grafui Ignotui Tyzenhauzui])¹². Kitos nuomonės yra kunigas A. Talačka ir profesorius Algimantas Miškinis, pasak kurių, Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio statyba nebuvo baigta¹³, todėl šiandien jį sudaro tik septynios koplyčios. Nors straipsnio autorius savo tyrimu nesiekia rasti atsakymų, kiek jų buvo ir kaip ilgai jos veikė, bet, remdamasis surinktų vasaros lauko ekspedicijų medžiagų duomenimis, pritaria istorikės O. Mackevičienės nuomonei, kad Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelias buvo įsteigtas 14 stočių ir gyvavo iki 1914 m.

Kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikų ištakos

Kalvarių Kryžiaus kelias (lot. *Via Crucis*) – tai pamaldumo praktika, kurią sudaro stočių („stacijų“), arba vietų, kurios įrengtos lauke pastatytose koplyčiose su paveikslais ar skulptūromis, lankymas apmąstant Kristaus kančią, kalbant tam tikras maldas ir giedant gies-

mes. Žodis *stacija*, arba *stotis*, krikščionių tradicijoje turi stabtelėjimo (lot. *statio* – buveinė) reikšmę¹⁴.

Kalvarijų Kryžiaus kelias ne iš karto įgavo katalikiškos kultūros pamaldumo formą, kuri žinoma šiandien. Jo evoliucija truko keletą amžių, perėjo daugelį pamaldumo etapų, kol įgavo dabartinį pavidalą. Šio pamaldumo pradžia – pirmieji krikščionybės amžiai. Žinoma, kad krikščionys šventąsias vietas (*peregrinatio ad loca sancta*) Jeruzalėje, giedodami psalmes, lankydavo jau II a. Maldininkų kelionės į šias vietas, ypač į Palestiną, išpopuliarėjo IV a., imperatoriui Konstantinui Didžiajam 313 m. Milano ediktu suteikus teisę krikščionims laisvai išpažinti savo tikėjimą. Pirmoji žinoma maldininkė, 324 m. nukeliavusi į Jeruzalę ir Betliejų, buvo Konstantino motina šv. Elena¹⁵. Seniausią Kristaus kančias perteikiantį ciklą (420–430), kuri sukūrė ir garbino tikintieji Jeruzalėje, randame keturiose plokštėse („stacijose“) Londono britų muziejuje. Ciklą sudaro 12 paskutinių Kristaus gyvenimo epizodų¹⁶.

Tikintieji ne visada galėjo lankyti šventąsias vietas, ypač Palestiną užėmus musulmonams. Tada stacijos pradėtos rengti Europoje. Pirmosios įsteigtos V a. Italijoje, netoli Bolonijos miesto, Šv. Stepono vienuolyne. Čia buvo pastatytos septynios koplyčios, kurios pristatytos kaip Kalvarijos, arba Naujoji Jeruzalė, ir reprezentavo svarbiąsias Jeruzalės šventoves. Vienuoliai jas apvaikščiavo giedodami graudulines psalmes¹⁷. Nuo 1219 m. šv. Pranciškaus pageidavimu krikščionims brangiausią Šv. žemės vietą pradėjo saugoti pranciškonai¹⁸. 1312 m.

popiežius Klemensas V pranciškonams suteikė privilegiją saugoti ir globoti šventoves bei šventas vietas Palestinoje¹⁹.

1423 m. Ispanijoje, kalvotose Kordobos vietovėse šalia *Scala Coeli* vienuolyno, dominikonas Alvarezas įkūrė 50 stočių Kryžiaus kelią, kuris apvaikštomas giedant psalmes. Popiežius Inocentas I po keturiasdešimties metų, t. y. 1489 m., šias Kryžiaus kelio stotis oficialiai pripažino, suteikė joms šventųjų kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo statusą. Nuo tada šiuo pavyzdžiu pasekė dauguma dominikonų vienuolynų Europoje. Taip radosi dominikoniškoji kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktika.

Netrukus (taip pat XV a.) Nyderlandų šalyse pranciškonų iniciatyva sukuriamas nuo 5 iki 15 stočių Kristaus Kančios kelio kultas. Populiariausias buvo 7 stočių Kryžiaus kelio ciklas, kuris vėliau paplito po visą Europą (Roma, Niurnbergas, Krokava). 1520 m. Antverpeno mieste pranciškonai savo kapinėse įrengė Septynių Dievo Motinos skausmų kelią, kurį popiežius Leonas X palaimino ir suteikė 100 dienų atlaidus tiems, kurie juos populiariai maldomis ir giesmėmis²⁰.

Europoje XVI a. vienuoliai pranciškonai, vadovaudamiesi kun. Christiano van Adrichemo (vadinamo Adrichomijumi) 1584 m. pateikta Kristaus laikų Jeruzalės topografija, to meto miesto planais su nurodytais atstumais tarp vietų, susijusių su Kristaus gyvenimo ir kančios istorijos įvykiais, bei sudaryta 12 stočių Kryžiaus kelio struktūra, sukuria naują 14 stočių Kryžiaus kelio garbinimo formą, kuri žinoma ir šiandien. 1628 m. tokio tipo Kryžiaus kelią lankantiems

maldininkams popiežius Urbonas VIII suteikė visuotinius atlaidus²¹.

1686 m. popiežius Inocentas XI ypatingu raštu suteikė teisę pranciškonų ordinui kurti stacijas visose jų bažnyčiose bei šventoriuose. Šią privilegiją popiežius Inocentas XII 1695 m. dar kartą patvirtino ir paaiškino, kad viso pasaulio pranciškonai turi teisę steigti stacijas ir skatinti tikinčiuosius pamėgti Kryžiaus kelius. Popiežius Benediktas XIII 1726 m. suteikė Kryžiaus kelio atlaidus visiems tikintiesiems, ypač tiems, kurie meldžiasi už sielas (t. y. už mirusiuosius). Popiežius Klemensas XII 1731 m. leidžia plisti kartu su atlaidais stacijoms visose bažnyčiose, tačiau su sąlyga, kad jas įsteigs pranciškonai ir patvirtins vietos ordinaras (vyskupas). 1741 m. popiežius Benediktas XIV įpareigoja, kad kiekviena bažnyčia privalo turėti įrengtą 14 stočių Kryžiaus kelią²².

Atsižvelgdami į popiežių leidimus Kryžiaus kelius steigti ne tik bažnyčiose, pranciškonai pradėjo statyti kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio koplyčias prie vienuolynų sienų, kapinėse, bažnyčių kiemuose ar netoliese esančiose kalvose. Laikydami tradicijas, pranciškonai Kryžiaus kelio pamaldas vasarą laikydavo prie koplyčių, o žiemą – bažnyčiose. Taip susiformuoja pranciškoniškojo Kryžiaus kelio pamaldumo praktika. Ši pranciškoniškoji 14 stočių Kryžiaus kelio tradicija, įsteigta visose pasaulio katalikų bažnyčiose XVIII a., tebegyvuoja ir šiandien.

Lietuvą Kristaus kančios kulto Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos forma pasiekė poreformacinio laikotarpio. Pirmoji jų – Vilniaus bernardinų vienuoly-

no Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bažnyčios šventoriaus 7 stočių Kryžiaus kelias.

Vilniaus bernardinų vienuolyno Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bažnyčios šventoriaus 7 stočių Kryžiaus kelias

Anot menotyrininkės Rūtos Janonienės, 1610–1617 m. laikotarpiu toks 7 stočių kryžiaus kelias buvo įrengtas Vilniaus bernardinų vienuolyno Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bažnyčios šventoriuje. Jis buvo perdengtas skliautais, kurie ištapyti Kristaus kelio į Golgotą scenomis, keliomis koplyčiomis bei šalia įrengta Šventųjų laiptų koplyčia. Visas kompleksas suteikė Vilniaus bernardinų statiniui Viešpaties kančios liudytojo prasmę. Jis išstovėjo iki 1794 m., kol carinės Rusijos kariuomenės anpuolio metu buvo sugriautas, išliko tik Šventieji laiptai²³. Taip pat nėra išlikusių apvaikščiojimo aprašymų, Kristaus kančios apmąstymų, maldų bei giesmių. Būta nuomonės, kad ir Rokišio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktika buvo Vilniaus bernardinų vienuolyno Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bažnyčios šventoriaus 7 stočių Kryžiaus kelio kopija²⁴, bet šiuo metu ši versija atkrinta, nes tai paneigia atrastas žemėlapis ir vasaros lauko ekspedicijų metu surinkta medžiaga.

1610–1617 m. Lenkijoje, Krokuvos apylinkėse, vietos bernardinai ir grafas Mikalojus Zebrzydovskis įkuria *Kalwaria Zebrzydowska* su 50 stočių Kryžiaus keliu ir Marijos takeliais²⁵. *Kalwaria Zebrzydowska* tapo pavyzdžiu steigiant kitas kalvarijas tiek Lenkijos Karalystėje, tiek ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelias

1637–1639 m. vyskupas Jurgis Tiškevičius, pakvietęs iš Liublino vienuolius dominikonus į Žemaičių vyskupiją, kalvotoje Gardų pagoniškos šventovės vietoje pastatė bažnyčią ir įkūrė 19 koplyčių 19 stočių, arba 20 vietų (vienoje koplyčioje-stotyje yra dvi vietos) Kryžiaus kelią. Jis prasidėdavo bažnyčioje, aplankant ant septynių kalvų išsidėsčiusias koplyčias ir baigdavosi bažnyčioje. Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelią pašventino pats vyskupas, gavęs specialų popiežiaus Urbono VIII leidimą. Vyskupo J. Tiškevičiaus iniciatyva vieno iš vienuolio ar dvasininko sukurtų gavėnios giesmių pagrindu buvo sudarytas Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelio maldynas ir giesmynas, kuris spausdinta forma pirmą kartą pateiktas dominikono Jurgio Kosakovskio maldyne *Rożanczius Szwęciansios Mayos Pannos yr sądziausia warda Jezusa teypogi spasabas apwayksciojima Kalnu Katwaryos Ziamaičiu su modłitwomis ir giesmiemis anto sluzijęciomis*²⁶.

Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelias

Vilniaus vyskupas Jurgis Bialozaras kartu su Vilniuje veikusiais dominikonais 1664 m. kaip padėkos Dievui už 1661 m. Maskvos kariuomenės atsitraukimą iš Vilniaus miesto ženklą Vilniaus priemiestyje Verkiuose, buvusioje vyriausiojo lietuvių pagonių žynio Krivių Krivaičio gyvenamojoje vietoje, įsteigia Vilniaus (Verkių) kalvarių 35 stočių Kryžiaus kelią²⁷. Istoriniai šaltiniai byloja, kad kuriant Vilniaus (Verkių) kalvarių

Kryžiaus kelio pamaldumą, taip pat dalyvavo Smolensko vyskupas Gotardas Jonas Tyzenhauzas (Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio steigėjo Reinholdo Tyzenhauzo giminaitis), kuris 1655–1661 m. Maskvos kariuomenės antplūdžio metu globojo Vilniaus katedros archyvą. Nuo 1662 m. jis priklausė komisijai, kuri rūpinosi Vilniuje (Verkiuose) įrengti Kalvarijas, o 1665–1666 m., kuriant Vilniaus Verkių kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumą, buvo Vilniaus vyskupijos valdytojas (koadjutorius) ir ypatingą dėmesį rodė dominikonų vienuolijai. Žinoma, kad jis mirė 1669 m. rugsėjo 7 d. Vilniuje, kada jau buvo miręs ir Vilniaus kalvarių Kryžiaus kelio steigimo pradininkas vyskupas J. Bialozaras (mirė 1665 m.). 1669 m. per Sekminių atlaidus Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelios pamaldumo praktiką patvirtino Vilniaus vyskupas Aleksandras Sapiega²⁸. Jos apvaikščiojimas prasidėdavo toli nuo bažnyčios esančioje koplyčioje, skirtoje Švč. Mergelei Marijai Dievo Motinai pagerbti, toliau eidavo per kalvotas ir miškingas vietas ir baigdavosi bažnyčioje. Pirmasis šaltinis, pristatantis Vilniaus (Verkių) kalvarijos Kryžiaus kelio maldas ir giesmes, yra *Przewodnik obchodzącym pamiątkę Zbawiciela naszego Jezusa Pana dróg Jerozolimskich w Dyeceżyi Wileńskiej zaraz pod stołecznym miastem W. X. L. Wilnem, na górach Werkowskich*²⁹.

Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos šventimas per Sekmines glaudžiai siejasi su Rokiškio kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos šventimu tuo pačiu metu. Turima medžiaga rodo, kad Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo

praktikos vieni iš steigėjų buvo dominikonų vienuolija. Analizuodami medžiagą apie Rokiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktiką randame duomenų, kad lankant jos stotis, buvo naudotasi kaimynystėje anksčiau veikusio Skapiškio dominikonų kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos maldynu/giesmynu. O medžiaga apie Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos kilmę rodo, koks buvo Rokiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos steigėjo Reinholdo Tyzenhauzo giminaičio vyskupo Gotardo Jono Tyzenhauzo ganytojiškas vaidmuo skleidžiant kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktiką. Šie duomenys leidžia teigti, kad Tyzenhauzų giminėje buvo gyva meilė ir pagarba dominikoniško kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo tradicijai.

Chronologiškai kita kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktika Lietuvoje – Beržoro.

Beržoro kalvarijų Kryžiaus kelias

1759–1760 m. Vidurio Žemaitijoje ant Beržoro kaimelio kalvos vietiniai ir aplinkinių kaimų gyventojai, Telšių bernardinų provinciolui Pranciškui Samovyčiui leidus, pastatė 14 stočių Kryžiaus kelio koplyčias. Tuometinis Platelių klebonas Juozapas Vaitkevičius 1759 m. liepos 22 d. gavo iš Žemaičių vyskupo Antano Tiškevičiaus, vyskupo Jurgio Tiškevičiaus giminaičio, leidimą su Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės atlaisdais jas apvaikščioti³⁰.

Beržoro kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo praktiką sudaro dviejų atskirų, po 7 stotis, kelių apvaikščio-

jimo tradicija. Pirmosios septynios stotys pradedamos bažnyčioje ir lankomos miestelio atviroje lygioje erdvėje šalia bažnyčios, kitos septynios – ant kalvos, nuo kurios atgal grįžtama į bažnyčią. Jos aplankomos meldžiant ir giedant kaimyninės dominikonų Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos maldas ir giesmes³¹. Nors Beržoro kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo praktika išsidėsčiusi po miestelių atviroje erdvėje, kaip ir Rokiškio atveju, tačiau su Rokiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktika sąsajų nėra.

Tytuvėnų bernardinų vienuolyno kalvarijų Kryžiaus kelias

XVII a. pabaigoje ir XVIII a. pradžioje Europoje sukurta nauja kalvarijų tipo Kryžiaus kelių pamaldumo praktika. Tai Lenkijoje 1752 m. Ostrolenco (*Ostrołęc*) bei 1788–1792 m. Šviečių prie Vislos (*Świecju n. Wisłą*) vietovėse bernardinų vienuolynų bažnyčių šventorių arkadose bei arkose įrengti daugiaplaniai kalvarijų tipo Kryžiaus keliai. Juos sudarė pranciškoniškojo 14 stočių ir dominikoniškojo daugiateminiai stočių ciklai, kuriuose esama nuo 15 iki 200 stočių. Tokio kalvarijų tipo Kryžiaus kelias 1771–1780 m. buvo įkurtas ir Lietuvoje – Tytuvėnų bernardinų vienuolyno bažnyčios šventoriaus kiemo arkadinėse galerijose. Jį sudarė pranciškoniškojo tipo 14 ir dominikoniškojo tipo 25 (39) stočių Kryžiaus kelias su Šventųjų laiptų koplyčia. Pagrindinė jo apvaikščiojimo diena – Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo šventė. Šio tipo Kryžiaus keliui apvaikščioti buvo skirtas ir *Vadovas*, išleistas 1781 m.³²

Popiežius Klemensas XIV 1774 m., vėliau ir popiežius Pijus VI 1784 m. suteikė atlaides tikintiesiems, pamaldžiai lankantiems ir apmąstantiems tokio tipo kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktika³³. Šio pamaldumo praktikos sąsają su Rokiškio kalvarijų Kryžiaus keliu nėra.

Chronologiškai kitas kalvarijų Kryžiaus kelias Lietuvoje – Skapiškio.

Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelias

1806 m. Skapiškio vietos dominikonų vienuolyno pijoro Lauryno Bortkevičiaus rūpesčiu (L. Bortkevičius mirė maždaug 1822 m.), leidus Lucko (Romas Petrapilio Katalikų Kolegijos) vyskupui Jeronimui Stroinovskiui (Vilniaus vyskupu paskirtas 1814 m. rugsėjo 26 d., mirė 1815 m. pavasarį), finansiškai remiant Rokiškio dvarininkui Ignotui Tyzenhauzui (I. Tyzenhauzas mirė 1822 m.)³⁴, pašventinus Troškūnų bernardinų vienuolyno gvardijonui tėvui Kazimierui Michelevičiui³⁵, 1810 m. miestelyje buvo įsteigtos kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelias. Stotys buvo apvaikštomos per Sekmines pradedant nuo bažnyčios, einant per miestelį ir baigiant stotimi ties kapinėmis. Šioms kalvarijoms 1810 m. kunigas Antanas Strazdas-Strazdelis parengė ir išleido maldyną/giesmyną, skirtą Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus keliui apvaikščioti *Giesmės apej keturiolika stacyu mukas Jezusa Pona prie naujos Kalwaryos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszkios*³⁶. Jis 1819 m. buvo įtrauktas į Skapiškio dominikonų vienuolyno pijoro kun. Lauryno Bartkevičiaus lietuvių ir lenkų kalbomis parengtą ir išleistą kitą maldyną/giesmyną *Kiales krizaus pona Jezusa Chry-*

*tusa, arba Kalwarya staciju kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalaus, ir sielos žiames s. atpuskays, prie bažnicioy kunigu dominikonu Skapiszkios metose 1810. jprawoditas. Vilniuj; drukarniej Kunigu bazylionu, 1819 (kartu ir lenkų k.: Droga krzyza pana naszego Jezusa Chrystusa, czyli Kalwarya stacyi XIV. Na wzór Jeruzolimskiey, z domu Pilata, aż do grobu s. ze wszystkichmi catey ziemi s. odpustami: przy kościele XX. Dominikanow Skopiskich, za wiedzą duchowney zwierzchności zapro zaprowadzona r. 1810 [autoriaus lenkiškai dedikuota grafui Ignotui Tyzenhauzui]). Šiame maldyne/giesmyne esanti dedikacija rodo, kad Rokiškio grafas I. Tyzenhauzas buvo vienas iš šio maldyno/giesmyno leidybos rėmėjų. Yra žinių, kad grafas Ignotas Tyzenhauzas parėmė ir šio maldyno/giesmyno vieną iš autorių – poetą kun. Antaną Strzdą. Grafas I. Tyzenhauzas 1820 m. iš savo dvaro Kamajuose kun. A. Strazdui pardavė trobą, kurioje 1833 m. balandžio mėn. 23 d. kunigas ir mirė³⁷. Po 1831 m. sukilimo caro valdžia Skapiškio dominikonų vienuolyną uždarė. Kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumą toliau praktikavo tik liaudis, o po 1863 m. sukilimo, caro valdžiai uždraudus procesijas už bažnyčios šventoriaus ribų, Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio stotys buvo nugriautos³⁸. Netrukus Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos maldos ir giesmės pradėtos praktikuoti tik bažnyčioje, apvaikštant čia esančias 14 stočių Kryžiaus kelio stotis³⁹. Tarp žmonių liko gyvas prisiminimas – *Kalvarininkų* gatvės pavadinimas.*

Turimoje medžiagoje apie Skapiškio kalavijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktiką pirmiausia minimas Rokiškio

grafas I. Tyzenhauzas kaip vienas iš šios pamaldumo praktikos mecenatų. Tai rodo Tyzenhauzų giminystę ir jų bendravimo su dominikonų vienuolija tradiciją. Rokiškio ir Skapiškio kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikas suartina ir vienodas Sekminių šventės šventimas bei Kryžiaus kelio apvaikščiojimo tradicija, kada 14 stočių aplankymas baigiamas ne bažnyčioje, o stotyje, esančioje atviroje erdvėje.

Sunkių carizmo represijų laikotarpiu maldininkams, keliaujantiems į šventoves, įvykdavo įvairių nelaimingų atsitikimų. Tai žinodami, Lietuvos vyskupai leido steigti pagrindinių Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių kopijas.

Mosėdžio bažnyčios šventoriaus ir Veprių kalvarių Kryžiaus keliai

1844 m. dominikoniškojo tipo Žemaičių Kalvarijos 19 stočių, arba 20 vietų, Kryžiaus kelio kopija įsteigta Mosėdžio bažnyčios šventoriaus koplyčiose, jos apvaikštomos per Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo šventę. Tai vietos turtingų parapijos ūkininkų ir Žemaičių vyskupo nominato Jono Krizostomo Gintinos bendravimo su carine vietos valdžia ir diplomatijos rezultatas⁴⁰.

Kitos kalvarijos – Vilniaus (Verkių) kalvarių 35 stočių Kryžiaus kelių kopija yra Vepriuose. Kryžiaus kelias įrengtas vietos klebono, vietos gyventojų bei neto-

liese veikusio dominikonų vienuolyno vienuolių iniciatyva. Žinoma, kad 1846 m. prieš Sekmines iš Vilniaus vyskupijos atėjęs įsakymas, jog Vepriuose leidžiama steigti kalvarijas. 1846 m. per Sekmines pirmą kartą buvo apeiti Kristaus kančios keliai⁴¹. 1847 m. carinei Rusijai pasirašius konkordatą su Vatikanu, buvo pertvarkyta Žemaičių vyskupija. Ji padidinta priskyrus Vilniaus vyskupijos dalį, kuri priklausė Kauno gubernijai⁴². Tad Vilniaus vyskupijai priklausiusios ir su Vilniaus vyskupo palaiminimu įsteigtos Veprių kalvarijos 1848 m. perėjo Žemaičių vyskupijos jurisdikcijon. Į Veprių kalvarių istoriją įsirašė ir Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius, juo tapęs nuo 1849 m. Žemaičių vyskupijos ir jos vyskupo M. Valančiaus jurisdikcijon pateko sudarytas Obelių dekanatas, kuriam priklausė Kamajai, Skapiškis, Pandėlys, Papilys, Kvetkai ir visas dabartinis Rokiškio dekanatas, kurio centras – Rokiškio Šv. Mato Evangelisto bažnyčia. Vyskupas M. Valančius buvo gerai susipažinęs su kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo praktika, žinojo jų istoriją ir suprato dvasingumo reikšmę parapijiečiams. Todėl, suderinęs su Rokiškio parapija, mecenatu Rokiškio grafu Reinholdu Tyzenhauzu ir pats tiesiogiai bendraudamas su vietinės carinės valdžios atstovais, sutiko, kad Rokiškyje būtų įsteigtos kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelias.

ROKIŠKIO KALVARIJŲ 14 STOČIŲ KRYŽIAUS KELIO PAMALDUMO PRAKTIKOS MALDOS IR GIESMĖS

Kaip jau minėta, Rokiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikoje buvo naudojamosi Skapiškio

dominikonų vienuolio kun. Lauryno Bartkevičiaus lietuvių ir lenkų kalbomis parengto ir išleisto Skapiškio kalvarijos

14 stočių Kryžiaus kelio maldyno/giesmyno *Kiales krizaus pona Jezusa Chrystusa* maldomis ir giesmėmis (toliau – *Maldynas/giesmynas*).

Kyla klausimas, kodėl buvo pasirinktas šis *Maldynas/giesmynas*?

Atlikta *Maldyno/giesmyno* maldų turinio analizė atskleidžia, kad jį sudaro šios maldos: „Tėve mūsų“, „Sveika, Marija“, „Garbė Dievui Tėvui“ ir „Tikiu“ bei giesmės: „Aniolai dangaus“, „Akta gailėsčio“ „Šitai Kryžius“, „Kryžiau Šventas“, „Kryžiaus Tamošiaus šventas nuo griausmo“, „Himnas apie Šv. Jackų“ ir „Švč. Jėzaus Vardo rožančiaus“ giesmė⁴³. *Maldyne/giesmyne* pateikiamos maldos yra kalbamos, o jų tekstai yra liturginės kilmės.

Pirmoji *Maldyno/giesmyno* giesmė – „Aniolai dangaus“ (dabarties redakcijoje – „Dangaus šventieji“). Jos literatūrinio teksto galimas autorius yra kun. Antanas Strazdas-Strazdelis, nes, kaip rodo įžvalgos, ši giesmė pirmą kartą sutinkama Skapiškio dominikonų kalvarijų Kryžiaus keliui apvaikščioti kun. A. Strazdo parengtame ir 1810 m. išleistame giesmyne *Giesmes apej kieturolika stacyu mukas Jezusa pona prie nauios kalvaryjos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszkios*. Jame kun. A. Strazdas giesmę „Aniolai dangaus“ rekomenduoja giedoti giesmės „Atmink, krikščioni“ melodija⁴⁴. Pati giesmės „Atmink krikščioni“ teksto kilmė siejama su lenkų pranciškonų-bernardinų kultūra. XVI a. jos literatūrinį tekstą „Rozmyślajmy dziś, wierni chreścianie“ parašė bernardinus Jokūbas Wujekas, o XVII a. šios giesmės lietuviškas literatūrinis tekstas randamas jau Saliamono Mozeros Slavočinskio 1646 m. išleistame pirmajame lietuvių katalikų giesmių rinki-

nyje *Giesmes Tikeimuy Katholickam pridencias*⁴⁵. O jos melodija pirmą kartą pateikta Lenkijoje XVII a. leistame *Cantionale*⁴⁶, kuris, skleidžiant katalikybę, buvo žinomas ir Lietuvoje. Ši giesmė ir jos melodija yra pagrindinė Žemaičių Kalvarijos, Vilniaus (Verkių) ir Veprių kalvarijų Kryžiaus kelių pamaldumo praktikų giesmynuose⁴⁷.

Giesmių „Akta gailėsčio“ (dabarties redakcijoje – „Gailėsčio aktas“), „Marijos Švenčiausios pasveikinimas“ (dabarties redakcijoje – „Viešpaties Angelas apreiškė Marijai“), „Šitai Kryžius“ (dabarties redakcijoje – „Štai Kryžius“) ir „Kryžiau Šventas“ (*Crux fidelis*) literatūrinių ir muzikinių tekstų ištakos lotyniškos, arba liturginės. *Maldyne/giesmyne* pateikiamos jų redakcijos yra vertimai iš lotynų kalbos, kuriuos greičiausiai atliko kun. A. Strazdas. Šių giesmių melodijos atėjusios iš vienuoliškosios grigališkojo choralo muzikinės kultūros, o liaudies savaip perdirbtos (suliaudintos). Giesmės „Kryžiau Šventas“ visas tekstas sukurtas VI a.⁴⁸ ir sutinkamas Vilniaus (Verkių) ir Veprių kalvarijų Kryžiaus kelių pamaldumo praktikose. Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelio giesmyne šios giesmės nėra. Taigi galime daryti išvadą, kad ji iš Vilniaus (Verkių) ir Veprių kalvarijų Kryžiaus kelių pamaldumo praktikų maldynų/giesmytų pirmiausia pateko į Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio, o vėliau ir į Rokiškio kalvarijų Kryžiaus kelio *Maldyną/giesmytą*.

Kitų *Maldyne/giesmyne* pateikiamų giesmių – „Kryžiaus Tamošiaus švento“ ir „Himnas apie Šv. Jackų“ – literatūrinių tekstų užsienio maldyнуose rasti nepavyko, o tai leidžia teigti, kad jų

tekstų autorius – kun. A. Strazdas. Pažvelgę į šių giesmių melodijas matome, kad jos turi sąsają su Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelio giesmių melodijomis. Giesmės „Kryžiaus Tamošiaus švento“ melodija turi sąsają su giesmės „Dieve, mūsų Sutvėrėjau“ melodija, o „Himno apie Šv. Jackų“ – su giesmės „Viešpats labai nuliūdęs“ melodija. Tai rodo, kad jos kilusios iš Vilniaus (Verkių) dominikoniškojo tipo kalvarijų Kryžiaus kelio giesmių.

Maldyne/giesmyne paskutinė giesmė yra „Švč. Jėzaus Vardo rožančiaus“. Peržvelgus daugelį lenkų ir lietuvių maldynų bei giesmynų, *Giesmyne/maldyne* pateikiamo „Švč. Jėzaus Vardo rožančiaus“ giesmės teksto nerasta. Tačiau šios giesmės įvardijimas, kad tai rožančiaus giesmė, leidžia manyti, kad ji yra dominikoniškosios kultūros reliktas, nes jau XIII a. rožančiaus (lenk. *róžaniec*) autoriumi laikomas šv. Dominykas⁴⁹. Nuo XV a. pranciškonai ir bernardinai sukuria kitą rožančiaus pamaldumo formą. Tai Švč. Jėzaus Vardo rožančius. Jis apima Kristaus gyvenimą, mirtį ir prisikėlimą –

Kristaus išganymo darbą, kurį išreiškia Šv. Mišios. XVI a. šis rožinis buvo plačiai praktikuojamas ir popiežius Grigalius XIV pripažino dangišką jo kilmę⁵⁰.

Pirmą kartą lietuvišką Švč. Jėzaus Vardo rožinio tekstą pateikė dominikonas Jurgis Kosakauskis 1681 m. Vilniuje išleistoje maldaknygėje *Rozancius Szwenciausios Marijos Pannos yr Saldziausia warda Jezusa teypogi spasabas apwayksciojima kalnu Kalwaryos Ziamayciu su modlitwomis yr giesmemis anto sluzijqciomis*⁵¹. Manoma, kad rožinį jis sudarė remdamasis panašiu lenkų leidiniu, bet savitai jį pertvarkė. Giesmes, himnus kiekvienai rožinio daliai pasirinko kitus, kai kurias giesmes vertė iš lotynų kalbos. Žymus lietuvių religinės muzikos žinovas kun. Kazimieras Senkus MIC teigia, kad lietuviškojo rožinio giesmių liaudiškos gaidos panašios į psalmių, o lenkiškoms giesmėms tai mažiau būdinga⁵². Taigi manytina, kad Rokiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos *Maldyne/giesmyne* esančios „Švč. Jėzaus Vardo rožančiaus“ giesmės tekstas yra sukurtas kun. A. Strazdo, o melodija – liaudies.

IŠVADOS

Iš pateiktos medžiagos matyti, kad Rokiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos ištakos yra pagrįstos. Jos įsteigtos Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus direktyva (nors dokumentų nėra, bet galima manyti, kad jei vyskupas dalyvavo gaunant iš tuometinės valdžios leidimus jas statyti, tai, juos gavus, matyt, dalyvavo ir šventinant kelią).

Iš pateiktos medžiagos taip pat matome, kad steigiant Rokiškio kalvarijų Kryžiaus kelią, be vyskupo M. Valan-

čiaus, dalyvauja ir Rokiškio grafas Reinholdas Tyzenhauzas. Finansškai paremdamas Rokiškio kalvarijos Kryžiaus kelio statybą, jis turėjo žinoti, kad kaimyninėje parapijoje Skapiškyje jo ankstesnės kartos giminaitis Ignotas Tyzenhauzas mėcenavo Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio steigimą bei Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio maldyno/giesmyno *Kiales krizaus pona Jezusa Chrystusa, arba Kalwarya staciju kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalauas, ir sielos*

żiames s. atpuskays, prie bažnicios kunigu dominikonu Skapiszkios metose 1810. įprawoditas. Vilniuj: drukarniej Kunigu bazylionu, 1819 (kartu ir lenkų k.: *Droga krzyza pana naszego Jezusa Chrystusa, czyli Kalwarya stacyi XIV. Na wzór Jeruzolimskiey, z domu Pilata, aż do grobu s. ze wszystkichi caley ziemi s. odpustami: przy kościele XX. Dominikanow Skopiskich, za wiedzę duchowney zwierzchności zapro prowadzona r. 1810* [autoriaus lenkiškai dedikuota grafiui Ignotui Tyzenhauzui]) leidimą bei giesmių autoriaus kun. Antano Strazdo-Strazdelio gyvenimosios vietos Kamajuose išigijimą.

Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus keliui skirtas maldynas/giesmynas buvo naudojamas ir Rokiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktikoje. Šis maldynas/giesmynas buvo parengtas Skapiškio vienuolių dominikonų iniciatyva. Jo muzikinę dalį sudarė 12 giesmių, kurių dauguma (9) perimtos iš Vilniaus (Verkių) dominikoniškojo tipo Kalvarijų Kryžiaus kelio religinės muzikos kultūros. Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktika baigiasi ne bažnyčioje, o toli nuo bažnyčios esančioje kapinių teritorijoje, taip pat baigiasi ir Rokiškio kalvarijų Kryžiaus kelias, o tai rodo abiejų pamaldumo praktikų sąlyčius.

Literatūra ir šaltiniai

- ¹ Rokiškio Kalvarijų koplytėlė (10). Foto Albino Kuliešio, *Rokiškis*. 12 atvirukų albumas. Išleido Juozas ir Alfonso Keliuočių palikimų studijų centras. Spausdino „Valdo leidykla“. Sine anno (be datos), 10 atvirukas.
- ² A. Miškinis, *Rokiškio miesto istorinė urbanistinė raida (iki 1969 m.)*. Rokiškis. Miestas. Kraštas. Žmonės. Vilnius, 1999.

Rokiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos dalis yra Sekminių šventės šventimas, kartojantis ankstesnių Skapiškio, Veprių ir Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktikų kultūrą. Tai rodo, kad šis reiškinys yra skleidžiamos dominikoniškosios kultūros atspindys.

Kitas faktas, liudijantis Rokiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos saitus su dominikoniškosios kultūros sklaida, yra tai, kad Vilniaus (Verkių) dominikoniškojo tipo Kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos įsteigimo iniciatorius ir pradininkas (1662–1669) taip pat buvo Tyzenhauzų giminės atstovas – vyskupas Gotardas Jonas Tyzenhauzas. Taigi Rokiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos ištakos glūdi vykskupo Gotardo Jono Tyzenhauzo pastoracijoje, o pabaiga – grafo Reinholdo Tyzenhauzo mecenatystėje.

Atlikto tyrimo išvados pagrindžia, kad Rokiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos ištakos glūdi Skapiškio kalvarijų 14 stočių kryžiaus kelio pamaldumo praktikoje, kuri buvo tęsiama ir išsaugota. Tai atskleidžia grafulių Tyzenhauzų giminės meilę ir pagarbą dominikonų vienuolijai bei jos Kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo tradicijai, o tai rodo, kad ji yra ir vietinė, ir atneštinė tradicija.

- ³ M. Baužienė, Rokiškis. Žvilgsnis per arką į dvarą ir bažnyčią, *Archiforma*, Nr. 4 (40), 2007, p. 80–87.
- ⁴ A. Giniūnienė, Viešpaties Kančios kelio pamaldumo tradicija – XVIII–XIX a. Lietuvos kalvarijos, *Kultūros paminklai*, t. 13. Vilnius, 2008.
- ⁵ O. Mackevičienė, Rokiškio Kalvarijų Kryžiaus kelias, *Prie Nemunėlio*. Rokiškio krašto kultūros

- žurnalas. Vilnius: Margi raštai, 2010, Nr. 2 (25), p. 3–9.
- ⁶ Droga Krzyżowa. *Dzieje nabożeństwa i antologija współczesnych tekstów*. Opracował ks. Jerzy Kopeć CP. Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha, 1987.
- ⁷ A. Motuzas *Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2003.
- ⁸ *Giesmes apy kieturolika stacyu mukas Jezusa pona prie nauios kalwaryos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszkios. Wilniuy Drukarnioy Kunigu Missionoriu.* – Metuose 1810, 10 p.; *Kiales krizaus pona Jezusa Chrystusa, arba Kalwarya staciju kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalaus, ir sielos žiames s. atpuskays, prie bažnicios kunigu dominikonu Skapiszkios metose 1810.* įprowoditas. Vilniuj: drukarniej Kunigu bazylionu, 1819 (kartu ir lenkų k.: *Droga krzyza pana naszego Jezusa Chrystusa, czyli Kalwarya stacyi XIV. Na wzór Jeruzolimskiey, z domu Pilata, aż do grobu s. ze wszystkimi caley ziemi s. odpustami: przy kościele XX. Dominikanow Skopiskich, za wiedzą duchowney zwierzchności zaprowadzona r. 1810*), 122 p.
- ⁹ O. Mackevičienė, Rokiškio Kalvarijų Kryžiaus kelias, p. 6–7.
- ¹⁰ D. Kodienė-Daleckaitė, S. Blazarienė-Laučiškytė, Kalendorinių švenčių papročiai, *Obeliai. Kriaunos*. Vilnius, 1998, p. 454–455.
- ¹¹ Prisiminimai apie Rokiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumą: papasakojo kun. teol. lic. Antanas Kietys, g. 1905 m. sausio 14 d. Rokiškio parapijoje, Plikiškio vienkiemyje. Mokėsi Rokiškio gimnazijoje. Kunigavo Skapiškyje. Mirė 1996 m. gegužės 20 d. Panevėžyje; kun. jub. Ignas Šaučiūnas, g. 1905 m. gruodžio 16 d. Rokiškio apskr. Pandėlio parapijoje, Pakapių kaime. Mokėsi Rokiškio gimnazijoje. Mirė 1991 m. kovo 8 d. Užrašė Alfonsas Motuzas. *LTSR Tautų Draugystės ordino Valstybinės konservatorijos Klaipėdos humanitarinių mokslų fakulteto Liaudies muzikos katedros* (dabar: Klaipėdos universiteto Menų fakulteto Liaudies muzikos katedros) *archyvas*, Klaipėda.
- ¹² Prisiminimai apie Rokiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumą: papasakojo 1987 m. kun. Stanislovas Kiškis, gimė 1900 m. spalio mėn. 20 d. Sankt Peterburge, mirė 1995 m. rugsėjo 25 d. Kaišiadoryse. Užrašė Alfonsas Motuzas. *LTSR Tautų Draugystės ordino Valstybinės konservatorijos Klaipėdos humanitarinių mokslų fakulteto Liaudies muzikos katedros archyvas*, Klaipėda.
- ¹³ O. Mackevičienė, Rokiškio Kalvarijų Kryžiaus kelias, p. 4–6.
- ¹⁴ A. Kajackas, *Bažnyčia liturgijoje. Liturgijos raida istorijoje*. Lietuvos katechetikos centras, 1997, p. 121–122.
- ¹⁵ K. Ambrasas, *Kryžiaus kelias, Katalikų pasaulis*, Nr. 1, 1994, p. 14–16.
- ¹⁶ *Lietuvos vyskupų konferencijos 2000 metų jubiliejinis leidinys*. Vilnius, 2000.
- ¹⁷ A. Thurston H.-Boudinhon, *Etude historique sur le Chemin de la Croix*. Paris, 1907, p. 11–13.
- ¹⁸ B. Ramanauskas, *Kryžiaus keliai ir jų istorija, Šv. Pranciškaus varpelis*. Kennebunk Port. U.S.A., 1953. Nr. 4, p. 262–263.
- ¹⁹ B. Ramanauskas, „*Aš savo dalį atlikau*“. Brooklyn, 1983, p. 108.
- ²⁰ Ten pat, p. 109.
- ²¹ Droga Krzyżowa. *Dzieje nabożeństwa i antologija współczesnych tekstów*. Opracował ks. Jerzy Kopeć CP. Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha, 1987, p. 62–63.
- ²² B. Ramanauskas, „*Aš savo dalį atlikau*“, p. 110.
- ²³ R. Janonienė, *Vilniaus šv. Pranciškaus ir Bernardino bažnyčios deko dekoratyvinės programos: Kristaus kančios tema, Ženklas ir simbolis senojėje Lietuvos dailės akademijos darbai*, t. 7, 1996, p. 191.
- ²⁴ O. Mackevičienė, Rokiškio Kalvarijų Kryžiaus kelias, p. 6.
- ²⁵ Droga Krzyżowa. *Dzieje nabożeństwa i antologija współczesnych tekstów*, p. 49.
- ²⁶ G. Kosakowski, *Rożanczius Szwečiausios Mayos Pannos yr saldžiausia warda Jezusa teypogi spabas apwayksciojima Kalnu Katwaryos Ziamaičiu su modlitwomis ir giesmėmis anto sluzijeciomis*. WILNIUJ, 1681.
- ²⁷ E. Danilevičius, *Maršrutai iš Vilniaus*. Vilnius, 1975, p. 9–10.
- ²⁸ *Lietuvių enciklopedija*, t. 21. Boston, U.S.A., 1960, p. 263.
- ²⁹ *Przewodnik obchodzącym pamiątkę Zbawiciela naszego Jezusa Pana drog Jerozolimskich w Dyceżyzi Wileńskiey zaraz pod stołecznyim miastem W. X. L. Wilnem, na górach Werkowskich, alias Płacz, założonych, za pozwoleniem zwierzchności przedrukowany w Wilne*, 1826.
- ³⁰ Liber Confr. Sacratin Skapularia anno 1760. Kn. J. Michevičius, *Plateliai ir jų apylinkės*. Kaunas, 1937, p. 12.
- ³¹ A. Motuzas, *Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005, p. 283–285.

- ³² *Katwaria arba Kielej Kryžiaus su isz rozijmu znoczniausiu wietu yr Tajemnicu Cielos Mukos Chyustusa ant Szwentoriaus pri baznicians KK. Bernardinu Tituwieniu uzwertu.* <...>, Wilniuj, 1781.
- ³³ M. Valančius, *Raštai*, d. 2. Vilnius, 1972, p. 293–294.
- ³⁴ V. Merkys, Vyskupas Motiejus Valančius kupiškėnuose, *Kupiškio kraštas*. Vilnius, 1997, p. 152.
- ³⁵ V. Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*. Vilnius, 2004, p. 653.
- ³⁶ A. Motuzas, Kalvarijų kryžiaus keliai Lietuvoje, *Gimtasai kraštas*. Vilnius, 2009, p. 100–111.
- ³⁷ *Lietuvių enciklopedija*, t. 3–4. Boston, U.S.A., 1954, p. 150.
- ³⁸ V. Merkys, Vyskupas Motiejus Valančius kupiškėnuose, *Kupiškio kraštas*. Vilnius, 1997, p. 152.; Sudarė Aliutė Elena Markevičiūtė. Utena: Utenos Indra, 1999, p. 74.
- ³⁹ Prisiminimus apie Skapiškio Šv. Hiacinto (Jაკaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio apeigas ir muziką papasakojo kan. Antanas Balaišis, g. 1923 m. sausio 1 d. Miškinių kaime, Skapiškio parapijoje, mokėsi Skapiškio pradinėje mokykloje, ir kun. Kostas Balsys, g. 1927 m. rugpjūčio 3 d. Spurganų kaime, Tirkšlių parapijoje (Telšių vyskupija). Kun. K. Balsys išsaugojo Skapiškyje kunigavusio kunigo Henriko Prijalgausko rankraštinių 14 stočių Kryžiaus kelio gaidų rankraštį. Užrašė Alfonsas Motuzas. Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto (VDU KTF) archyvas, Kretinga, 2005.
- ⁴⁰ *Mosėdžio bažnyčios inventoriaus ir vyskupų vizitacijų knyga*. Mosėdis, 1922.
- ⁴¹ *Mūsų Lietuva*, t. 2. Paruošė B. Kviklys. Chicago, 1980, p. 544.
- ⁴² A. Motuzas, Vilniaus ir Veprių kalvarijų Kryžiaus kelių apeiginės muzikos ypatumai, *Lietuvių katalikų mokslų akademijos metraštis*, t. 15. Vilnius, 1999, p. 405–535.
- ⁴³ *Kiales krizaus pona Jezusa Chrystusa, arba Kalwarya staciju kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalauis, ir sielos žiames s. atpuskays, prie bažnicios kunigu dominikonu Skapiszkios metose 1810. jprawoditas. Vilniuj: drukarniej Kunigu bazylionu, 1819* (kartu ir lenkų k.: *Droga krzyza pana naszego Jezusa Chrystusa, czyli Kalwarya stacyi XIV. Na wzór Jeruzolimskiej, z domu Piłata, aż do grobu s. ze wszystkiemi caley ziemi s. odpustami: przy kościele XX. Dominikanow Skopiskich, za wiedzą duchowney zwierzchności zaprowadzona r. 1810*), 122 p.
- ⁴⁴ *Giesmes apėy kieturolika stacyu mukas Jezusa pona prie nauios kalwaryos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszkios. Wilniuy Drukarnioy Kunigu Missionoriu. Metuose 1810*, p. 5.
- ⁴⁵ S. M. Slavočinskis, *Giesmes 1646*. Parengė J. Lebedys. Vilnius, 1958, p. 133–163.
- ⁴⁶ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Roma, 1958, p. 173.
- ⁴⁷ A. Motuzas, *Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2003, p. 199–201.
- ⁴⁸ J. Siedlecki, *Śpiewnik Kościelny*. Kraków, 1994, p. 122.
- ⁴⁹ T. Žiūraitis, *Neovystančios rožės Marijai*. Vilnius, 1940, p. 40–41.
- ⁵⁰ *Liturgijos apžvalga*. Parengė s. O. Baliūnaitė ACJ; s. E. Bedalytė ACJ. Tekstus papildė kun. V. Šimkūnas SJ. Kaunas, 1996, p. 79.
- ⁵¹ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, p. 164.
- ⁵² K. Senkus, *Canto popolare religioso nelle Lituania Catolica*. Roma, 1952, p. 171–172.

Informacijos pateikėjų sąrašas

- Kan. Julius Baltušis, g. 1927 m. sausio 26 d. Rokiškio apskrities Pandėlio valsčiaus Kalpokų kaime, Čiobiškio parapijoje. Mokėsi Rokiškio gimnazijoje (Vilniaus Kalvarijos dekanas). Mirė 1992 m. rugsėjo 4 d.
- Kun. teol. lic. Antanas Kietys, g. 1905 m. sausio 14 d. Rokiškio parapijoje, Plikiškio vienkiemyje. Mokėsi rusų pradžios mokykloje, Rokiškio gimnazijoje. Kunigavo Skapiškyje. Mirė 1996 m. gegužės 20 d. Panevėžyje.
- Kun. Stanislovas Kiškis, g. 1900 m. spalio mėn. 20 d. Sankt Peterburge – mirė 1995 m. rugsėjo 25 d. Kaišiadoryse.
- Kun. jub. Ignas Šaučiūnas, g. 1905 m. gruodžio 16 d. Rokiškio apskr. Pandėlio parapijoje, Pakapių kaime. Mokėsi Rokiškio gimnazijoje. Nuo 1933 m. kunigas. Mirė 1991 m. kovo 8 d.